

РЕЦЕНЗИЈА

за монографско научно дело др Селене Ракочевић под називом

ТРАДИЦИОНАЛНИ ПЛЕСОВИ СРБА У БАНАТУ

Рукопис др Селене Ракочевић под називом *ТРАДИЦИОНАЛНИ ПЛЕСОВИ СРБА У БАНАТУ* представља резултат њених дугогодишњих теренских истраживања музике и играчке праксе Баната.

Говорећи о приликама за плес, ауторка Селена Ракочевић указује на специфичности традиционалне праксе Баната, која се развијала под различитим историјским и културним утицајима. Као најзначајнији, ауторка истиче утицај хришћанске Цркве, који започиње још од друге половине 18-ог века, што је утицало на то да је већина прилика за плес била везана за хришћанске празнике све до завршетка Другог светског рата. Тада се успостављају нове прилике за плес, или се, пак, старије преименују. На пример, у том периоду се организују тзв. „социјалистичке славе“.

Користећи бројну доступну литературу и сопствена теренска истраживања, Селена Ракочевић је покушала да кроз „макро“ и „микро“ план јасно прикаже и објасни битне чиниоце који су утицали на стварање посебних прилика за плес банатских Срба. Она је истакла да се у склопу тзв. обредно-обичајних прилика током године не изводе изразито обредне игре, осим игре *оро баба* која се изводила уочи Поклада. Сви остали празници и славља током године су углавном били прилика за извођење свакодневног играчког репертоара, са бледим знацима да је понека од игара у прошлости могла имати и обредни карактер. Обредно порекло појединих игара, међутим, са расположивим подацима, није могуће и потврдити.

Претходно поменути забавни играчки репертоар био је присутан на: прелима, диванима, свињокољима, занатлијско-еснафским забавама (популарним у првој половини 20-ог века), на недељним игранкама током целе године (недељне игранке су ређе организоване у летњем периоду због пољопривредних радова), на игранкама које су одржаване на „рогљу“ (рогаљ је назив за раскршће у селу). По тврђењу аутора, „Банаћани су све до пре нешто више од три деценије, свадбени обичај сматрали као најбољу прилику за извођење игара“. У току свадбеног церемонијала прилике за плес су оствариване у следећим тренуцима: када се „носе 'аљине“, односно када се преноси младина спрема из њене у младожењину кућу; када се „кити буклија“; када се „обрађује млада“, односно када се млада припрема и облачи у свадбено рухо; потом, обичај под називом „игра са младом“ и, на крају то је тзв. растурање свадбе. Плесови који су извођени у току ових сегмената свадбеног церемонијала могли би се посматрати као део обредног репертоара, који је сачуван до наших дана. Поред играња у поменутиим тренуцима свадбе, овај важан догађај у животу сваког члана једне заједнице обиловао је великим бројем плесова од аутохтоних кола до валцера.

Веома значајан део поглавља под називом „Прилике за плес Срба у Банату“ је посвећен разматрању статусних граница учесника појединих прилика за плес, нарочито у првој половини прошлог века. По неписаним правилима која су владала у сеоској заједници, одређеним приликама за плес није свако могао да присуствује по својој жељи – млади до 14-15 година су могли су ићи на игранку која је

организована искључиво на „рогљу“, а старији момци и девојке су могли ићи на игранке недељом. Са друге стране, занатлије, трговци и угледни људи нису присуствовали игранкама, већ баловима.

У овом поглављу Селена Ракочевих истиче да је осим прилика за плес веома битно и место, односно локалитет на којем се плесови изводе, нарочито приликом извођења оних плесова за које се претпоставља да су у прошлости биле саставни део појединих обреда. На пример, двориште сеоског домаћинства је у току одржавања свадбе представљало „међузону“ између домаћинства и осталог дела села, а играњем око ватре, које је одржавано на улици изван граница појединачног сеоског домаћинства, јавно је означаван завршетак свадбеног ритуала.

У овом делу рада истиче се и основна одлика игара и играња Банаћана, која се огледа у разлици између играња мушкараца и жена. Мушки играчи су у суштини били главни носиоци украшавања образаца корака посебним начином поставке тела и ногу. Мушкарци током играња, како то сами казивачи кажу „везу из колена“, док играчице прате њихову игру једноставним корацима без украшавања. Овакав начин играња се није задржао до краја прошлог века, што је утицало на то да су се различитости између играча и играчица у извођењу традиционалних банатских игара изгубиле.

На основу података које је Селена Ракочевих сакупила и обрадила до детаља, цео играчки репертоар је поделила у неколико група по жанровима:

- жанр аутохтоних банатских кола: *велико коло, гајдачко коло, мало коло, банатско кколо, мало банатско коло, Коло води Васа, паорско коло, ретко коло и ора.*
- жанр варошко-еснафских игара: *мајсторско коло, трговачко коло, бечкеречко коло, занатлијско коло, опанчарско коло, либаде, крецави кетуш, Видино коло, српкиња.*
- жанр србијанских кола: *Србијанка, пркос, бибер, сељанчица, ђурђевка, рукавице с прстима, палглај, кукуњешће, врањевка, Жикино коло, ужичко коло, моравац и плесови типа лако коло*
- жанр по двоје: *мађарац, фицко, сиротица, лидана, ердељанка, дубај, грабац.*
- жанр окретни плесови: *валцер, танго, степ, фокстро, румба*
- плесови који су се изводили у формацији тројке: *логовац и Като ми Като*
- жанр мушко надигравање: *Тодорова љуба, шаранац, три путарке, нумера.*

Полазећи од поделе сачињене у претходном поглављу ауторка истиче поједине одлике аутохтоних банатских игара, односно кола (први жанр). Реч коло у називу овог плесног жанра, јасно указује на то да се игре које му припадају изводе у кружној формацији. Аутохтоност кружне формације у играчкиј праски Баната потврђују и подаци из литературе још из 1774. године, у којима се наводи да се „одрасли свеке недеље и за празнике забављају играјући коло у круг“. Основна формација банатских традиционалних игара се током прошлог века изменила. Селена Ракочевих у прилог овој тврдњи наводи сасвим разумне разлоге: током друге половине 20-ог века све је мање било играча који су знали аутохтоне банатске игре, док су све већу популарност стицале србијанске игре чија је формација полукруг.

За аутохтоне игре Банаћана везана је и специфична повезаност играча, тзв. војвођанско повезивање играча, где мушки играчи држе руке спојене на леђима играчица, а оне своје руке постављају на рамена играча, те се ствара утисак да постоје „два кола“ – мушко и женско.

Занимљиве су и путање кретања аутохтоних игара Срба у Банату. У раду су исказане путање кретања свих аутохтоних кола, као и међусобна повезаност играча приликом играња. Овом приликом биће поменуте путање кретања само две игре: *велико* и *мало коло*. Код *великог кола* путања кретања играча се одвија у правцу казаљке на сату (у лево), тако да се играчи у току играња непрестано удаљавају од почетне позиције. Са друге стране, код извођења *малог кола* играчи се крећу најпре на једну, па на другу страну, тако да се увек враћају на почетну позицију.

Путање кретања, не само аутохтоних банатских кола, већ свих игара, јасно су приказане у раду цртежима. Начини повезивања играча су приказани коришћењем лабанотације.

Осим специфичности формације, повезивања играча и прелажења простора у току играња, ауторка указује и на посебности моделовања просторне димензије образаца корака банатских игара. У том циљу користи концепт киноритмичко-просторних модела, чија примена подразумева најпре сведено текстуално дефинисање сумарних особина ритмичко-просторног моделовања образаца корака. Тако на пример, обрасци корака *великог кола* могу имати четири, шест или осам тактова.

У свим жанровима традиционалних банатских игара постоји дистрибутивна организација ритмичке пулсације која је по речима аутора у свим аутохтоним банатским колима искључиво дводелна. У оквиру дводелне метричке поделе у аутохтоним банатским колима различит начин метроритмичког структурисања се уочава између делова игре који се одвијају по простору и оних који се изводе у месту. Ауторка указује и на непрестано варирање метроритмичких образаца током играња, које, поред осталих поступака, у највећој мери подразумева примену „синкопирања“ основних ритмичких јединица, а што је у раду означено као мотив „утапања“. Метроритмичком обликовању традиционалних банатских игара Селена Ракочевић поклања велику пажњу, што значи да до детаља анализира метроритмичке особености сваке игре.

Ништа мање пажње ауторка не поклања ни осталим жанровима из свог рада, те тако наводи да варошко-еснафске игре имају у великој мери сличности са аутохтоним банатским колима најпре у структури основних корака, а потом у путањама кретања. Разлике у структуралним карактеристикама између ова да плесна жанра се уочавају у начинима повезивања играча, облицима њихових формација (у варошко-еснафским играма је доминантан полукруг) и у томе да у варошко-еснафским играма не постоји разлика између играња мушких и женских играча. Као и приликом анализе аутохтоних банатских кола, разматрање особености структурално-формалног обликовања варошко-еснафских игра поткрепљено је примерима, почев од записа игре до цртежа и ритмичких шема,

Приликом анализе србијанских игара Селена Ракочевић истиче њихову различитост у односу на претходно разматране плесне жанрове: полукружан облик формације и повезаност играча (играчи се држе за руке спуштене низ тело) су исте као код варошко-еснафских игара, али се разликују основни мотиви и елементи

игре – у србијанским играма гесте се не користе, а положај стопала на тлу је сасвим другачији од положаја стопала у аутохтоним банатским колима и варошко-есанфским играма – више стопало није целом површином на тлу, већ само предњим делом. Положај стопала на тлу у потпуности мења стил извођења србијанских игара.

Осим кола, како их сами казивачи називају, у Банату постоје и паровне игре и играње у тројкама – мушкарац са две жене. Паровне игре ауторка дели на две групе: „по двоје“ у које убраја паровне игре Банаћана чије се присуство у плесној пракси Баната може документовати и током 19-ог века и „окретне игре“ које су приспеле из европских земаља. Игре по двоје одликује разнолико повезивање играча, различит однос између партнера (могу бити један поред другог или један наспрам другог). Осим покрета ногу, у играма по двоје могу се јавити додатни покрети руку, горњих делова тела, кукова, често се мања међусобан положај играча, јављају се окрети. Прелажење простора није велико, а безмало се све игре састоје из више делова. Оне могу бити дводелне или троделне, а украшавање образаца корака није богато као код аутохтоних банатских игара, нити постоји динамизација играчког тока, већ његово уједначено процесуирање. Законитости метроритмичког структурисања овог поджанра могу бити хетерогене зависно од метроритмичких одлика појединих игара, што је до детаља објашњено у самом раду.

Без обзира на готово исто поклањање пажње свим играчким жанровима, јасно се види у самом раду да је највећа пажња поклоњена аутохтоним банатским играма, и то је и највећа вредност овог рада, јер те игре у пракси више не постоје. Друга битна ствар је та што се први пут подједнака пажња поклања и самој игри и њеној музичкој пратњи и успоставља се нераскидива веза између њих.

Поред научне заснованости базиране на темељном познавању шире етнокоролошке, етномузиколошке и етнолошке литературе, потребно је напоменути да је научна студија др Селене Ракочевећ базирана на бројним теренским истраживањима играчке и музичке праксе Срба у Банату која су започета још 1994. године, а током којих је забележен аудио, видео и фото материјал од непроцењиве вредности. Због тога етнографски одељак под називом „Прилике за плес Срба у Банату“ открива мноштво непознатих чињеница у вези са темпоралном, просторном, персоналном и репертоарском димензијом посматране плесне праксе. Непотребно је напоменути да су поменуте димензије друштвене егзистенције плесних догађаја (концепт прилика за плес) посматране у интеррелационим облицима својих испољавања, а објашњаване и дијахронијски сагледаване у оквиру специфичних друштвено-историјских околности културне историје Баната.

Компаративна аналитичка обрада сакупљених аудио и видео примера изнедрила је обиље вредних закључака који откривају спецификум плесне праксе Срба у Банату у одређеном историјско-културном контексту, као и дијахронијско сагледавање промена ове плесне праксе током 20. века. Најпре су анализирани плесови у колу, а потом, у следећем поглављу, плесови *по двоје* и они који се изводе у тројкама. Анализе плесне праксе начињене су на основу целовитих кинетограма (коришћено је писмо за записивање плеса тзв. лабанотација) и нотних записа, што је отворило пут за сагледавање законитости плесног процеса

изолованих играчких и музичких образаца. Завршно поглавље посвећено је рекапитулацији изнетих података.

С обзиром на то да овај драгоцен материјал из области етнокореологије, хуманистичке дисциплине која је нашој научној, па и широј јавности недовољно позната, треба да угледа светлост дана чиме ће се допринети упознавању и очувању нашег националног игачког наслеђа, предлажем да се ова вредна монографска научна студија објави и тако нађе пут до ширег круга читалаца.

20. децембар 2011. године

Др Оливера Васић, редовни професор ФМУ
Факултет музичке уметности
Краља Милана 50, Београд
Тел: 011 3 581 916
vasicoka@gmail.com